

Joan Sanxes Galindo***Retaule de la Mare de Déu del Roser d'Amer***

c. 1605-1608

Oli/fusta

400 x 320 cm

Museu d'Art de Girona Núm. reg. MDG 346 Fons Bisbat de Girona

Retaule de la Mare de Déu del Roser del monestir de Santa Maria d'Amer. Joan Sanxes Galindo, c. 1605-1608.

El *retaule de la Mare de Déu del Roser* procedeix del monestir benedictí de Santa Maria d'Amer. El monestir de Santa Maria estava situat originalment a Sant Medir (Cartellà), segons un precepte del rei Carles el Calb de l'any 844, fins que es traslladà definitivament a Amer al segle X després de ser destruït pels hongaresos. El nou edifici es consagra el 949 i és el primer edifici de Catalunya amb volta de canó de pedra. És remodelat i transformat posteriorment fins que, el 1427, els terratrèmols el deixen en un estat molt precari: el claustre, per exemple, queda totalment derruït i ja no serà refet mai més.

En plena desamortització dels béns monacals (el 1821) es descrivia l'obra de la següent manera: «En una capella fonda un altar de Nostra Senyora del Roser molt vell, un banch per los pabordes y una sacristia o aposento petit ab alguns fustatges pertanyents a la confraria del Roser. Item dins la mateixa capella un altar dirruhít nomenat antes de las Verges, y sinch confessoraris ordinaris vells». El canonge Gaietà Barraquer descriu l'interior artístic del monestir a *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (Barcelona, 1906) com una «explosió barroca». Del costat de l'epístola diu el següent: «En la parte superior del crucero, frente de la nave central, había un retablo barroco procedente de 1699, dedicado a San Pelegrín, con un lienzo que representa a San Javier. Entre él y el mayor, bajo el arco, uno barroco, dorado, con la Adoración de los Magos. En el crucero, en su lado oriental, un retablo compuesto de lienzos con adornos barrocos, pero cuyo santo ignoro. En la testera de este brazo, un retablo del siglo XVII, con la Virgen del Rosario». Avui podem afinar les seves dades després de la recerca documental a la notaria d'Amer.

Foto antiga amb el retaule al seu lloc original

Capella del Roser actualment

El 15 de maig de 1594 se signa una concòrdia o preu fet entre el donzell d'Anglès Galceran d'Olmera, segrestador de les rendes del monestir per la falta d'abat, i el mestre de cases de Sant Feliu de Pallerols Joan Blanc per tal de construir una gran portalada d'accés a la capella del Roser erigida recentment. La capella del Roser és una capella pràcticament quadrada, ubicada al costat sud-est de l'església, allà on seria el braç del creuer. Està coberta amb dos trams de volta de creueria, amb les representacions de la Mare de Déu del Roser i l'anagrama de Jesucrist (IHS). El mur sud-est té dues finestres laterals, entremig de les quals s'hi instal·la l'altar i l'immens retaule.

El preu convingut són 60 lliures: vint per tallar la pedra a la pedrera d'Amer, vint més per foradar la paret i vint encara per instal·lar el portal. Olmera ha de pagar la calç i la sorra, així com el transport del material al peu de l'obra, mentre que Joan Blanc s'encarrega de pagar els seus manobres. L'obra es realitza amb relativa celeritat, ja que amb un any l'ha de tenir acabada. A més, deduïm que va encarregar-se d'altres obres. El 28 de maig de 1595, el ferrer Gaspar Oliveres i el fuster Pere Font, en nom del segrestador Olmera, fan un pagament de 12 mitgeres de forment i 120 lliures per les obres que s'han realitzat, «per lo fer de un portal de pedra picada nou a la romana en la ysglésia del monestir de Nostra Senyora, per fer una archada ab volta grassa davant dit portal, encayronar dita porxada y fer padrisos a tot lo entorn de pedra picada y per reparo de enrejolar la sala y tres cambres de sol essent de dita abadia». Coneixem altres detalls sobre els materials de construcció i el transport, que anota el notari de l'abadia, Benet Mercader Caldeduc: el mateix 28 de maig es paga al bracer Pere Timonet 15 sous i 6 diners «de treginar sorra y toscha a la dita obra del dit monestir», i l'infermer paga 42 sous «per rahó del tragí feu fer dit m^o Bartomeu ab son bestiar de la cal del forn den Casademont, pagès de Amer, que ha servit per las hobras de dit monestir». Finalment, es paga a Antoni Torell, fuster d'Anglès, 12 lliures «del fer a mas despeses de las portas de abra blanch y clavo que y fonch menester per lo portal nou de la església del monestir de Nostra Senyora de Amer comprenent-se la dita fusta». Al pagès de Sant Climent Feliu Olivada (a) Reverter se li abonon 40 sous per una biga de roure per fer totes aquestes obres.

El desembre de 1599 el fuster de Riudellots de la Selva Joan Pujades i Mateu Noguera, com a rector de l'església parroquial de Sant Miquel i capellà de la capella del Roser de l'església del monestir, Antoni Benet i Miquel Pinyana, com a obrers d'aquesta capella, i Baldiri Panoleda, com a baciner de la lluminària de la capella, signen una capitulació i concòrdia d'execució de la fusteria d'un gran retaule del Roser «comforme lo art de arquitectura raquex i demana», segons havia presentat en una traça juntament amb una imatge central de la Mare de Déu del Roser per la quantitat de 150 lliures. L'obra de la fusteria i la imatge central les portà a terme amb llestesa i satisfacció, perquè poc després, el 1602, el trobem contractant i executant el retaule major del monestir —juntament amb Bartomeu Fuster—. El retaule de l'altar major és, doncs, un treball de major envergadura, en el que intervé el pintor de Girona, Rafel Mateu. Aquest retaule major va ser substituït per un altre al segle XVIII.

Sabem per testimonis documentals i estilístics que el pintor Joan Sanxes Galindo executà la part pictòrica, tot i que no disposem del contracte inicial. No degué passar massa temps entre l'execució de la fusteria i la pintura, però no hem pogut determinar la presència del pintor a Amer fins al 6 de maig de 1605, quan signa de testimoni d'un arrendament del monestir, o sigui que és una persona que es mou en el seu entorn. Una època del maig de 1608 de vull —o vint?— lliures, 11 sous i 2 diners d'un total de 230 lliures, pagades pels paborbes i baciners del Roser Guerau Soler i Antoni Llobrasols, indica el pagament fraccionat segurament estipulat al contracte. Potser aquesta part era la darrera que quedava per satisfer, ja que l'artista ja no apareix més a Amer.

La presència del pintor i botiguer de teles gironí Joan Sanxes Galindo a Amer omple un buit dins la producció de l'artista. Sanxes havia treballat prèviament a la Garrotxa, entre 1589 i 1593, al Roser de Sant Feliu de Pallerols, Olot, Batet i Sant Esteve de Llémena, on començà a guanyar-se una certa reputació que li portaria encàrrecs posteriors. Sembla que s'especialitza en la iconografia del Roser, per exemple, amb

els retaules que hem esmentat i els de Camallera de 1603 —conservat parcialment també al Museu d'Art— i de Santa Cristina d'Aro de 1612, conservat a la parròquia.

Tal com apunta l'historiador de l'art Joan Bosch, és un pintor que s'inspira i molt sovint copia mimèticament els gravats que circulen entre els artistes de Cornelis Cort, Cherubino Alberti, Martino Rota, Raffaello Guidi i de Marcantonio Raimondi. Així ho veiem clarament a les combinacions de diferents estampes a la Flagel·lació de Crist —amb una clara influència del mateix tema d'Agostino Carracci— o la Pentecosta. És a les anatomies, les (des)proporcions i els escorços, així com a la representació de l'espai en perspectiva (tan natural com arquitectònic), on mostra les seves limitacions i possibles mancances. Malgrat aquests aspectes, val a dir que és un artista que mostra algunes llicències i originalitats, que es veuen a la Pietat horitzontal de la predel·la o a la Circumcisió. Ara bé, on ho demostra clarament és en l'ús agosarat dels colors, els més brillants i vius —verds, grocs, vermells i blaus—, tot i que també empra tonalitats fredes, que aporten un cert aspecte artificios i irreal.

El retaule s'estructura segons la vida de la Mare de Déu i de la pràctica del rosari. Els misteris de goig els trobem distribuïts a l'àtic, on hi ha, a banda de la coronació central, l'anunciació (l'àngel i la Mare de Déu). Al primer i al segon pis, hi trobem la visitació (de Maria a la seva cosina Isabel), el naixement, la presentació de Jesús al temple i Jesús discutint amb els doctors de la Llei. Els misteris de dolor es distribueixen entre la predel·la (l'oració a l'hort, la flagel·lació i la pietat) i el tercer i quart pis (la coronació d'espines, Jesús carregant la creu camí del calvari, la resurrecció, l'ascensió, la Pentecosta, la mort i assumpció de Maria, i la coronació).

Si bé la confraria del Roser no apareix esmentada com a tal per primera vegada a la visita pastoral de 1634, una data molt tardana, és evident que havia d'existir una pabordia o administració informal entorn d'aquesta capella molt abans. És claríssim que primer van ser la capella i el retaule, i que la devoció s'estén fins a organitzar-se posteriorment. El 1601 ja tenim una primera mostra d'aquesta devoció: Salvadora Gallina funda a l'altar dos aniversaris i dona 20 lliures. Al llarg del segle XVII s'amplia entre la població femenina: Elisabet Campasola regala un quadret de lli (1642), Marianna Agusana hi deixa una creu de plata, una cadeneta, un anell d'or, dos bacines d'aram i una cullera de plata (1653), i el pagès Joan Concs dona una sotacopa de plata i un anell de perles (1657).

El *retaule del Roser* és l'únic dels retaules del monestir que es va salvar parcialment de la iconoclàstia de la Guerra Civil. Tal com diu el rector Miquel Marquès a l'informe que va emetre el 26 de setembre de 1939, «la iglesia parroquial fué convertida en garage, almacén de carbón y de vinos y productos agrícolas, taller de cestos y cuadro». Una fotografia antiga, feta molt poc abans de l'esclat del conflicte, ens mostra l'aspecte del retaule salvat. S'alçava sobre un mur d'obra de rajols, on hi havia col·locat l'altar. El seu estat, pel volts de 1936, era lamentable. Pràcticament cap de les escenes es podia llegir o entendre, de tan ennegrides i brutes com estaven. Només ressaltaven les parts daurades de la fusteria —els relleus en grotesc de la predel·la, les dobles columnes-pilastres jòniques al primer pis i dòriques al segon— i la gran imatge central, envoltada de rocalla i sota una gran petxina. Les tres peces de la predel·la (les més accessibles) presenten signes d'iconoclàstica o manipulació malintencionada, per exemple, els ulls, les boques i les nassos dels esbirros de la *Flagel·lació* estan tots foradats amb incisions profundes.

Bibliografia

SOLÀ COLOMER, Xavier: *El monestir d'Amer a l'època moderna: religió, cultura i poder. De la reforma benedictina a la vigília de les desamortitzacions (1592-1835)*, Barcelona: Editorial Pagès - Fundació Noguera, 2010, p. 176-178, 334-336 i 620.

SOLÀ COLOMER, Xavier: *La revolució urbana a la Catalunya moderna (1570-1660). Viles, masos i esglésies, construcció i arquitectura a la Garrotxa i la Selva. Anglès, la Cellera de Ter, Amer, les Planes d'Hostoles, Sant Feliu de Pallerols, la Vall d'en Bas, les Preses i Ridaura*. Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2015 [juny 2017], inèdit, p. 727-729.